

---

gólya, gólya gilice

Részletek a készülő regényből

BOLDIZSÁR K. LAJOS

Az Újvidék felé vezető csatorna partján kora tavaszi szélről hullámozik a nádas, mintha a hátrahagyott évek fojtott fülledtségét akarná lerázni egy utolsó összefogással. Vijjgó bibicék röpködnek a zombékos, széles vadvizek felett. Apró, sárga virágok tarkázzák az új életre sarjadt fűvet. Muzsikálnak a sürgönykarók, mint a megbolygatott cimbalom. A felszáradt agyagos úton, egy-egy mélyebb kerékvágásban, ott csillog még hűvösen a csütörtöki eső. Mind jobban elmaradoznak a nyárfák, Pékla-puszta nagy nyárfái — pedig aprókat lépeget a kis vándor. Vasárnapi a cipő is, a ruha is. Csak a szél miatt burkolta be édesanyja egy fekete, agyonnyúzott nagykendővel. De csak amíg be nem érnek a faluba. Itt nem kell szégyenkezni, úgysem látja senki. Már túlhaladtak azon a villámsújtotta alkácfán is, amely Janika eddigi életében a mozgásszabadság határát jelentette. Eddig elköborolhatott, de tovább nem.

Mert olyan sokat mesélnek errefelé a kóbor cigányokról...

Vigyázni kell a gyerekre, hisz Andor úgy örült neki. Éppen olyan fekete a haja, mint az édesapjáé. A szemei is olyanok.

Balázs András, az állami puszta gépésze, így búcsúzott:

— Ne sírj, mama, hamarosan visszajövök.

Visszajön. Hiszen olyan sokan visszajönnek. Balázsnet azóta gyakran látták, amint egyik sürgönykarónak támaszkodik, és megtört szemei kétségbeesett tagadással ölelik a csatornapart agyagos útját. Minden gondolata, minden lélegzete Andor visszatérését dédelgette.

A múlt héten aztán úgy fojtogatta az elhagyatottság, mint még soha. Az új intéző behívatta a Balázsnetval egysorban lévő asszonyokat, Balázsnet is. Szépen beszélt az intéző úr, de mégis: ki kell költözni a gépészlakásból, a háborúnak vége, új erők jönnek, minden lakás azoknak kell. Zsibbadt szívvel tántorgott haza. Három gyermekét magához szoritotta, és szünni nem akaró zokogással ismételtette:

— Most látom csak, hogy nincs többé tatátok.

Mélyről jött a zokogás, roppant súllyal nehezdedtek a napok.
Menni kell.

Keveset beszéltek az úton. Már szép házakat csodált Janika. Egy szép zöldre festett ház előtt megállt:

— Édesanyám, lakjunk itt, ebben a házban.

— Kisfiam, ide minket be nem engednének. Itt gazdag emberek laknak.

A horgolt kendő most már az édesanyja karjára került.

— Melyik banda muzsikál itt, édesanyám? — rántotta meg az édesanyja szoknyáját, és mutatóujjával egy nagy ajtó felé bökött. Ehhez nem hasonlítottak a megszokott cselédházak ajtói. Olyanféle, mint a nagy magtáré. Csak szebb. De a muzsika nagyon szép. Kajári bácsi is szépen muzsikál az asztali citerájával, de ez — még annál is szebb.

Az anya sötét arcáról mint fehér galambok röppennek szét a gondok, és egy pillanatra napsugaras mosoly gyöngyöz a fiúra:

— Templom ez, kisfiam. Itt kántor muzsikál. Orgonálnak.

Janika nem látott még templomot. A pusztán nem volt. Néha az iskolában volt a templom. De ott sem muzsikáltak. Most be szeretett volna menni, de érezte, hogy a kemény kéz erősebben szorítja. Felnézett az édesanyjára. Megint könnyes volt a szeme. Mostanában olyan bánatos. Most nagyon átérezte azt, amit egyszer Katica olvasott egy meséskönyvből: a kastély nagyon szép úrnője kérte egy szegény özvegyasszony két gyermekét, menjenek hozzá, majd felneveli őket selyemben, bársonyban. De a gyermekek nem hagyták el édesanyjukat. Ez nagyon szép mese volt. Ő sem hagyná el az édesanyját.

A főutcáról már régen letértek a csupa alacsony házacskák felé. Néhányan a vert fala még be sem volt tapasztva, ablakok helyett csak furcsa lyukak sötétlettek.

Ugyan melyik házba hurcolkodnak majd Matyiék? Mert Matyiék is Torzsára hurcolkodnak. Julis néni mondta. Matyi erős gyerek, és sok játékot tud. Jó vele lenni. Még az úri Pisti sem merete soha megütni. Pistiék már elmentek. Autóval. Rajta ült az intéző úr, a tekintetes asszony meg Pisti. Egy ember, akit senki sem ismert a pusztán, elől ült, egy furcsa keréknél. Pisti mellette. Matyi azt mondta, hogy az vezetni az autót, azzal a kerékkel kormányozza. Még azt is mondta, hogy Pistiék visszamennek Mezőhegyesre. Pisti sokáig integetett fehér zsebkendőjével.

Úri Pistit, az intéző fiát, szerette is, meg nem is. Szerette, mert mindig tiszta inget és szép ruhát hordott. Olyan jó szagos volt mindig a feje, meg a ruhája. Az arca is fehérebb volt meg rózsaszínűbb, mint a többi gyereké. Mezítláb sohasem járt. Mindig szép sárga cipő volt a lábán. Nem szerette azért, mert az úri Pistit sohasem volt szabad csúfolni. A béresek is mindig csak hízelegtek neki. Pistinek mindent megengedtek. Tavaly nyáron sokszor játszottak lakodalmat. A „kutyi”-ban jöttek össze. Ott játszhattak, mert a cséplésnek már vége volt, és a szlovák munkásoknak már nem kellett a hely. Körös-körül nagy szalmakazlak, friss rizsszalmával. Lakodalom után mindig odabújtak az új párok. A kazlakban sok kis szoba volt. Likó Marcsa volt a legszebb lány. Olyankor mindig selyemszalaggal kötötte át a haját. Nincs is tán szebb lány a világon. A Faragó Csöre is szép, de az szeplős. A Likó Marcsa arca szép tiszta. Ő lett a párja. Micsoda gyönyörűség volt karonfogva körüljárni a kutyit Likó Marcsával! Ragyogott, mint a tündér.

Éppen csak hogy bebújtak az egyik szalmaszobába, máris ott termett az úri Pisti. Kihúzta onnan Likó Marcsát, és becipelte egy másik szobába. Janika sírni szeretett volna a fájdalomtól meg a szégyentől. Ezt sohasem bocsátotta meg Pistinek. Senkinek sem merte elmondani soha. Szégyellte. De most már Pistiék elmentek. Jeges Ferkóék is, Kelemen Sanyiék is, meg Likó Marcsáék is hurcolkodnak. Azoknak sincs apjuk. Nem jöttek vissza. Éppúgy, mint az ő apja.

Mindenki oda mehet, ahová akar. Ezt tegnap estefelé hallotta, amikor fogócskáztak a ház végénél, és beszaladt a konyhába vizet inni. A szobában hangosan sírt az édesanyja Julis nénivel, a Matyi anyjával. Megállt az ajtónál. Feszülten figyelt. Úgy érezte, hogy a szíve a torokában dobog és fáj. Biztos a futástól. No és mert az édesanyja úgy sírt. Olyan fájdalmasan tud sírni. Most is azt sírta, hogy: „Jaj, Andor, Andor, miért nem jössz haza?” Érdekes: édesapát mindig Andornak hívja, amikor sír. Ha mással beszél, akkor úgy mondja, hogy a „férjem”.

Most megálltak egy kétaablakos ház előtt. Tiszta, fehérre meszelt ház volt. A kékre festett ablakrámák között egy cédula volt csúnya betűkkel: „Egy szoba konyha kiadó.” Én szebben le tudnám írni — állapította meg Janika. A másik sorban is írt valamit, de azt Janika nem tudta elolvasni. Olyan betűket nem tanultak az iskolában.

Édesanyja ráparancsolt, hogy bent majd szépen köszönjön, és a sapkáját vegye le. Furcsa ház volt ez belülről is. A pusztán mind egyformák voltak a házak. Nagy, sárga, hosszú épületek, és sorban voltak az ajtók. Kapu és udvar nem volt sehol. A hosszú sor ajtókon nyáron mindig valami lepedőféle lógott. Ott a virágoskert az ablakok alatt volt, itt meg az udvarban van. Itt, ahogy a kapun bemennek, van egy nagy ereszalja faoszlopokkal. Se nem olyan, mint a nagy sárga házak, se nem olyan, mint az úri Pistiék kastélya. Az nagyon szép. Még sok szép karácsonyfa is van a kastély körül. Meg sok lépcsőn kell felmenni, pedig nem is emelet. Ott is van ilyen ereszaljaforma, de az sokkal nagyobb, meg sok ajtó nyílik rá. Az úri Pisti azt mondta egyszer, hogy azt úgy híviák, hogy veranda.

Nem kaptak lakást. Hiába írja a cédulán a szobakonyhát. Pedig köszöntek szépen a néninek. Még a sapkáját is levette mindjárt, ahogy benyitottak a kapun. Az édesanyja is megigazította illedelmesen a fejkendőjét. Nagyon furcsán beszélt a néni. Janika alig értette. A pusztán senki sem beszélt így. Sokszor mondta azt, hogy „ja”, meg „niksz”, meg úgy mondta, hogy „tyerek”. Olyan szépen kérte a nénit az édesanyja. Még azt is mondta, hogy a disznókat és baromfit eladja, a gyerekek csöndesek, nem zavarnak senkit, a gyerekek jók, nem rosszkodnak, nem rongálnak semmit. De a néni mindig csak azt ismételte: „Nem, nem, ha fan tyerek, niksz lakás” — és indult a kapu felé. Jaj, csak adná ide a néni a lakást, mert édesanyja most ezért is sírni fog. Az utcán tanácstalanul álltak, kéz a kézben. Messzebb egy nagy víz volt. Csak úgy fehérlett a sok kacsától és libától. Nagyon hasonlított a rizpusztai nagyistálló mögötti vízhez, ahol annyit hemperegnek nyáron a bivalyok meg a disznók. Ha sokáig nincs eső, kiszárad, a sár nagyon kemény lesz és szétrepedezik. Szerettek ott játszani. A szétrepedezett kemény sarat fölszedték, és várost építettek belőle. Ha itt kapnának lakást, építhetnének itt is várat Matyival. Mert Matyiék is idehurcolkodnak, Torzsára.

Már ott voltak egészen a víznél. Sűrű, szürke felhők borították az eget. Szemeraként az eső. Itt már kevés meszelt ház volt. Az ablakokon üveg helyett sok helyütt csak papír volt. Megálltak egy ilyen ház előtt. Az édesanyja rátette kezét a kilincsre, mély lélegzetet vett, és benyitott. Janika megdöbbsent. Foszladozó ruhában csoszogott elébük egy öregasszony. Nagyon csúnya volt. Hegyes, szőrös szemölcsök lógtak éles, ráncos arcán. Kétrét hajolt, és bot volt a kezében. Vékony, rikácsoló hangon csitított egy sáros, gubancszórú pulit. Egy fekete macska is ott hízelkedett Janika lábánál. Janika félt. Erősen kapaszkodott édesanyja kezébe, és remegett. Itt volt lakás. Földes, nedves falú, papírral beragasztott pici ablakkal. Nagy rakás csírás krumppli hevert a sarokban. Janika megborzadt arra a gondolatra, hogy itt kell majd laknia. A pusztai gépészlakásra gondolt, a nagy padlós szobára, a tiszta cements konyhára, a szép virágoskertre, a ropogós cseresznyefára. Sírva fakadt. Édesanyja lehajolt hozzá, és megcsókolta. Könnyeik összefolytak...

... Két, rogyásig megtelt szekérrel hurcolkodott özv. Balázs Andrásné, de nem Torzsára, hanem Kulára, ahol hasonló lakás várta őket, mint amilyen Torzsán lett volna. Szépiteni akaró szemekkel ölelt még egy nagyot a kopott bútorokon. Ez mind az övé. Meg a gyerekeié. Ha Andor mégis hazajönne... új bútort vennének.

Az első szekéren a lógó bajszú Mezei bácsi ült, és zord részvétlenséggel szította pipáját. A másodikon Fehér Mihály igazgatta az ülést. Azt állítja, hogy ő csukta le Andor szeméit egy véres ütközet hajnalán. Balászné Mezei bácsi mellé ült.

Mire elindultak, a kutyi egyik omladozó kéménye körül széles szárnyalással örültek a gólyák a kemény téltől megtépázott hű fészeknek. Janika egy kockás dunyháról, a szekér tetejéről nézte a gólyákat. — Megjöttek — suttogta némán, és valami igazságtalanságot érzett. Összeszorult a szíve. A lelke mélyén ott zsongtak még a „Gólya, gólya, gilice” édes dallamai, de egy vállrándítással visszaparancsolta őket.

Elmaradoztak a pusztai nyárfái. A szekér lassan botladozott a marasztaló sárban.

Janika már hallotta, hogy Kula még messzebb van, mint Torzsa. Milyen is lehet az a messze? Mindig szeretett messze menni, a messzéről meséket hallgatni. Kelemen bácsit is azért nézte az ősszel olyan tapadó áhítattal a ház végén, ahol összeverődött a házsor apraja-nagya, mert Kelemen bácsi azzal kezdte: „messze mék túletek”. Kelemen bácsi volt a pusztán a nép esze. Ő tanította meg a pusztaiakat disznószúráskor kolbászt, hurkát csinálni. Azt mondják, nagyon messziről jött, vagy fél évszázaddal ezelőtt, Kemenesaljáról, ha ugyan létezik ilyesmi. Most át akar szökni a határon. Bölcs pislogásokkal beszél a körülállókhöz, barnás bőrkamásliban, bricseszben, félig üres hátizsákkal, csorgóra álló kalappal és bajusszal, sárgás arccal, felvont szemöldökkel, mélyen ráncolt homlokkal, hosszú szárú kupakos pipával. Szította a pipáját, szította a fogát, mesterien éleset sercentgetett. Majd megtalálja, így mondta, a módját, hogy a messzeségből üzenjen: „De aztán majd mindenki usgyi utánam ám!” Janika elérhetetlen nagyságnak érezte Kelemen bácsit, Kelemen Sanyi öregapját, mert ilyen és mert messze megy. De aztán történt valami, amit Janika nem értett. Meg is

ingott valami benne, mert Sanyi ebédet kellett hordjon öregapjának a torzsai csendőrségre.

Amikor úgy kezdte valaki, hogy „valahol messze, hetedhét országon is túl...”, Janika körül megszűnt a külvilág, mert hirtelen édes igazalom töltötte el a lelkét. Lesz-e Kulán olyan jó barátja, mint Matyi volt, akivel a világ végére is el merne menni, akivel még a kóbor cigányoktól sem fél, akivel a Keresztúr felé eső laposba is elmerészkedett bibicotjást szedni, anélkül, hogy édesanyjától kéreznék volna. Teleszedték magukat sok szép pettyes bibicotjással, zsombékról zsombékra ugráltak, majdnem mindegyiken ott volt a fűben a bibicfészek, a tojás négyesével. Micsoda boldogság volt teleszedni a micisapkát, egyik zsombékról a másikra ugrálni értük. Sáros víz fröccsent a harisnya szárára, sáros lett a cipője (Matyi meztláb volt, és feltúrta a nadrágszárát), uzsonnát sem vitt magával (zsiros kenyeret), semmi sem kellett, elég volt csak ennyi: Gyere, Janika, bibicotjást szedni, és már ment is, mert Matyi hívta. Már késő délutánra járt, amikor a messzi laposból hazazérték. Matyi édesanyja megörült a sok tojásnak, mert „olyan sárga rántotta a tyúktojásból sincs”, de Janikát alaposan elnászpángolta édesanyja, mert hát nem kéreznék.

Matyi volt az, aki megmutatta neki, hol vannak a diók a lehullott száraz falevelek között, ott, az úri Pistiék parkját szegélyező diófásor alatt. Mindenki többet talált, mint Janika. Hiába erőltette összehúzott szemeit, hiába rugdosta fel ő is cipője orrával a száraz faleveleket, nehezen látta meg a diót. Matyi talált mindig a legtöbbet. Nézd csak, mondta, és a Janika előtti dióra mutatott. Janikának jölesett a segítség, de szomorú is lett, mert nem ő fedezte fel a diót.

Matyi volt az, aki hazavezette Janikát a füzesből, ahol fenéig ittak egy üveg spirituszt, amelyet úri Pisti lopott ki a tekintetes asszony hálószobájából, ahogyan mondta, ezzel dörzsölik anyuka reumáját. Csupa fiúk voltak a füzesben. Szájról szájra járt az üveg. Mart, de azért kurjongattak, dülöngéltek, torkuk szakadtából énekeltek. Napokig járt hozzájuk az orvos Torzsáról. Később, amikor már meggyógyult, édesanyja áztatott kötéllel hajtotta ki belőle a spirituszt.

Matyi volt az, aki a múlt nyáron egy vacsora előtti házvégi fogócskázás alatt tojáslopásra szervezte őket. Vacsora kezdetén „nem vagyok éhes” kellett mondani, kilopózkodni Janikáék disznóólja mögé, az odátámasztott létrán felmászni az ól padlásán alvó tyúkokhoz, sorra fosztani az egymásba nyíló tyúkpadrásokat, egészen a házsor másik sarkáig, Faragó Csöréékig, ott lejönni, és az összeszedett tojással majd valamit csinálni. Mindnyájan ott voltak, Matyi mászott fel elsőnek. A tyúkok káráltak, de azért összeszedtek annyi tojást, hogy mindegyiküknek jól kipúpozódott a nadrágszíja felett az inge. Aztán a magtár mögé osontak, megbeszélték, hogy legokosabb, ha tízlépésnyi távolságról sorban a falhoz csapkodják a tojásokat. Akié nagyobbat durran, az győz. Másnap a csendőrség vette kezébe a nyomozást a gazdatiszt vezetésével, aztán pedig következett édesanyja áztatott kötele.

Lesz-e Kulán olyan jó barátja, mint Matyi volt?

Merengéséből Mezei bácsi szavára rezzent. — Az ott a Puholák-szállás — mutatott balra az ostornyéllal Mezei bácsi. — Nagyon gazdag emberek — fűzte hozzá alázatosan. Elmondta, hogyan rohantak rá egyszer a szállás nagy kutyái. El akart szegődni valamelyik tanyán, még

mielőtt a pusztára került volna béresnek. Janika ebből megtudta: ha hirtelen leguggol az ember, akkor még a mérges nagy kutyák is eliramodnak ijedtükben, de azért visszatérnek. Aztán mégis beleunnak, békén hagyják a vándort.

Zöldellő vetések díszítik a végtelen rónát. A széles kocsiúton sár, sár, kátyú. Varjak kárognak az útszéli fákon, majd rajokban repülnek a vetésekre, alig hederítenek a szétszórt tanyák közelében őrködő madár-ijesztőkre.

— Amott a Machmeréké — mondta Mezei bácsi —, annyi főggyük van, hogy rengeteg.

Édesanyja alig szólt valamit az úton. Janika megéhezett. A nagykendőtől nehezen mozgott, alig tudta kihúzni a zsebéből a zsíropaprikás kenyeret. A lehulló morzsákat leseperte a dunyháról, amennyire csak lehetett. Ha Kulára érnek, tyúkot esznek, édesanya egyet nem adott el, megsütötte az este. Kulán sem tarthatnak disznókat, tyúkokat.

A pusztá nyárfái már nem is látszanak. A kulai úthoz közel eső pusztai temető magas akácfái sem, ahol özv. Balázs Andrásné leszállt a szekérről, hogy elbúcsúzzon a szelíd nagymamától. Janika még emlékszik rá. Mi baja is lehetett nagymamának? Beteg volt. Öreg volt.

A mögöttük botladozó szekérről néha idehallatszott Ilka nevetése. Még hatéves sincs. Árulkodó. Amikor Janika ellopta a sifon tetejéről a Katica nénje gyűrűjét, hogy Likó Marcsának ajándékozza, Ilka beárulta édesanyjának. Édesanya másnap este kézen fogta Janikát. Likó Marcsák éppen vacsoránál ültek. A gyűrűért jöttünk, mondta édesanya, Katica ángyikája vette. Ajándék. Likó Marcsa többé rá sem nézett Janikára. Janika is árulkodhatott volna éppen, ha akart volna. Igaz, nem Ilkára, hanem Katicára, de nem tette. Édesanya a disznókat etette, Janika megéhezett, és két krumplis pogácsát akart kicsenni a spájból. Az ajtó nem volt egészen bécsukva. Katica és Guszti — egy erős barna legény — csokolózott a spájsz felhomályában. Gusztiék villanyt szereltek a házior lakásaiba. Meg sem látták Janikát. Janika elsonypolygott pogácsa nélkül. Édesanya biztos Katicát is elnászpángolta volna áztatott kötéllel. Katica a tizenhetediket töltötte, lassan tizennyolc lesz, férjhez is mehetne Gusztihoz. Katica most vigyázott Ilkára: le ne csússzon szekézőkkeskor. Janikának is vigyáznia kellett, nehogy lecsússzon a dunyháról, különösen, amikor szemközt jött kocsi, mert akkor az egyik szekér is került egy kicsit, a szembe jövő is, a kocsisok pedig, ahogyan azt a gyepőlőszár megengedte, szótlanul érintették mutatójukkal a kalapjuk szélét.

— Az ott Kula — mutatott Mezei bácsi az ostornyéllal az előttük halványan kirajzolódó két templomtorony felé. Janika összehúzott szemmel nézi a csodát. Most egy megrokkant, de sokablakos, zsúpfödeles épület előtt haladnak el. Előtte néhány kocsi, a lovak száján abrakos tarisznya. Fancsali csárda. Így írja az ajtó felett egy világoskék táblán, fekete betűkkel. Nyomatott nagybetűkkel. A templomtoronyok mind közelebb kerültek, most már nem is látszanak. Véget nem érő utcán döcögnek a szekerek. Rázós kövesút. Kevesebb a sár is, kátyú is. Jobbra is, balra is árok, kis hidakkal a házak kapui előtt. Az utcák kereszteződésénél még korlát is van a kis hidakon. Itt-ott fűrgő kis sárga kacsák lebegnek az árok piszkos vizén. Eperfasor. Téglázott járda. Sárgára, fehérre, zöldre, kékre, barnára meszelt házak egy-egy kiskapuvall meg

nagykapuval. Néhol feketére volt meszelve a fehér ház alja. Néhány ház előtt kis pad, de támla nélkül. Egyik utcasarokon bor, sör, pálinkát ír az ajtó felett, a másikon fűszer és csemegét, az egyik sárgára meszelt, sokablakos házon iskolát. A pusztán is ilyen az iskola zománcozott táblája. Ridegen, szigorúan néznek Janikára az ablakok. Nem látja, vannak-e bent tanulók. Sok a járókelő. Vannak, akik megbámulják a szekereket. Janika már amúgy is szeretne lent lenni a szekérről, mert már a csárdánál kisszükséget érzett. De mi ez? Jé... hát itt is van csatorna! Egy hídhoz érnek. Híd a csatornán! Erős korlátokkal. Át kell rajta hajtani. A lovak megállnak. Mezei bácsi noszogatja őket, néhányszor rájuk csap az ostorral, szorosabbra fogja a gyepőt. A lovak nyugtalanul ágaskodnak, de nem indítanak. Fehér Mihály is itt van. Tanakodnak. Át kell vezetni őket a hídon. Édesanya leszáll a szekérről, majd megmutatja, melyik háznál kell megállni. A híd süllyed, a szekér előrebillen. Janika majdnem lecsúszik a kockás huzatú dunyháról. A hídhoz közeli saroktól nem messze, egy nagy boltíves kapualjból integet édesanya. Nyílik a kapu melletti üvegajtó, egy testes, pirospozsgás, őszes bajuszú, majdnem kopasz bácsi valami Tadiját szólít szerbül. Janika nem érti, de tudja, hogy szerbül hívja. Bőrkötényes, sovány, sápadtas, fekete hajú siheder ez a Tadija. Alighanem kovácsműhely ez. A pusztán is bőrkötényt viselnek a kovácsok. Piszkos, nehéz lehet az a bőrkötény. Janika sohasem lenne kovács. Inkább tehenész, tiszta fehér kötényes tehenész, és sok habos friss tejet ihatna a zsetárból, amennyit csak akarna. De meg tudná-e tanulni a fejést? Sohasem értette, hogyan jöhet ki sercenge húzásra a tehenek tőgyiből annyi tej. Friss, habos tej. Boldogi bácsi, az első szomszédjuk is kötényt viselt még otthon is, de kéket. Hazajött a bognárműhelyből mogorván, feszült szemhéjjal, vastag fehér-sárgás kéreggel a könyökein, csapdosta a konyhájukra nyíló hálóajtót, különösen, amikor meglátott valakit Janikáék közül. Boldogi bácsi valamiért mindig haragudott rájuk.

Itt lófejet meg lószerszámokat festettek az ajtó feletti táblára. Valamit ír is rajta, de nem magyar betűkkel. Úgy látszik, mégsem kovácsműhely.

Bicegve, mintha falábú lenne, kezeli a kaput Tadija. Lomhán nyílik a nagy kapuszárny. Eleinte mintha alagútban csikorognának a kerekek. Téglázott, magy, nagy udvar. Jobbról is, balról is virágoskert, sokszínű fényes gömbökkel. Üvegből vannak ezek a gömbök. Hogy ragyognak a tavaszi napsütésben!

Az udvar mélyében fehérre meszelt alacsonyabb épületek derékszögben, barna üvegajtókkal, függönyös ablakokkal. Ettől jobbra drótkerítés, mögötte fehérre meszelt árnyékszék deszkából, egy kicsit félrebillenve. Az udvari épületek végében két ablakon nincs függöny, egy barna üvegajtón sincs. Fehérre meszelt, földes szobakonyha, beépített sparhettel. A konyhában elfér egy ágy is. Itt majd özv. Balázs Andrásné alszik. A szobában az egyik sarokba állítják az egyiket, ez lesz Katicáé, a másik sarokban Janika meg Ilka alszik majd. Még jó, hogy friss rizsszalmával tömték meg tegnap a szérűben a szalmazsákokat. Itt hol is találnának szalmát.

Már jóval elmúlt dél, mire mindent lepakolnak. Minden szanaszét az udvaron. Mezei bácsiék megetették, megittatták a lovakat, ők maguk is elővették tarisznyájukból a szalonnát. Egy világért sem nyúltak volna

a sült tyúkhöz, amivel édesanya kínálgatta őket szívesen. Majd jó lesz a gyerekeknek, gépészné asszony, mondták. Becipelték a nehéz sublót meg a sifont, aztán szedelőzködtek. Mosolyogva nyújtottak kezét mindnyájunknak. — Csak bátran, gépészné asszony, jobb lesz itt, mint a pusztán, legalább városban lesznek. Katica jól vigyázzon, nehogy elcsavarja a fejét valami városi ficsúr. Aztán nézzenek be hozzánk, ha a pusztán járnak. — Maguk is Őrzse nénivel meg Veronával nézzenek be, ha már rendben leszünk — mondta édesanya. Már hajtanak is ki az udvarból, Tadija becsukja mögöttük a kaput. Özv. Balázs Andrásné a szemét törölgetve áll a kapuban.

A szomszéd lakás ajtajából olyan tizenkét éves forma takaros cigánylány közeledik. Virágos ruhácskája már duzzadó bimbókat takar. Fésületlen fekete haja a vállát éri. Mellette térdig érő vászonnadrágban egy kopaszra nyírt, foghíjas fiúcska. Ezek nem rongyosak, nem bűdösek, mint a pusztára vetődött kóbor cigányok. Janika még sohasem játszott cigánygyerekekkel.

Lámpagyújtáskor — ebben a lakásban nincs villany — belép a házinéni. Néhány kulcsot ad át. Rámosolyog a gyerekekre. Helyesnek találja őket. Legyenek jók, ne mászkáljanak a kerítésre, ne csapkodják a kaput, ne ráncigálják a pumpás kútát. Édesanya száz dinárt ad át a házinéninek. Ez most azzal az ötven dinár foglalóval kéthavi házbér: április, május. Erre a hónapra, mert már úgyis a vége felé jár, azt mondta a házinéni, nem kell semmit fizetni.

Ízlik a sült tyúk. Az edények javarésze még szanaszét. Tűzrevaló sincs még idekészítve. Ma este lábat sem kell mosni. Janika nyugtalanul alszik. Fel-felrebben. Billen a szekér, süllyed a híd. Köröznek a golyák. Fűszer és csemege. Az egyik nyárfán Tadija táncol. A cigánylányról lefeslik a ruha... Ilka meg sem mozdul, mélyen alszik, alig látszik ki a dunyhából. Katica és édesanya még mindig rakosgat, gyüszmélkel. Kint valaki vizet pumpál, vödör csörren. Biztos a virágosruhás cigánylány.

Janika már azt is tudja, hol a pék, hol a piac, hol az iskola. A cigánylányt Flórának hívják, az öccsét Dezsőnek. Az apjuk cigányprimás, a híres Mák Dezső. Fát sem aprít, vizet sem hord, mert hát könnyű kell hogy maradjon a keze. A primásné állapotos, elől rövidebb a szoknyája, mert felhúzza a hasa. Kolmizott a haja, a fülén karikák lógnak. Minden csütörtökön egy kövér libát cipel haza a piacról.

A primásék melletti lakásban — Janika egyszer bekukucskált az ablakon — festett padlót látott. Két ősz vénkisasszony lakja. Az egyik Elvira kisasszony, a másik, a soványabb, Margit kisasszony. A nagy utcai lakás a házinéniéké, a másik utcai lakást, a kisebbet egy nagyon finom úri család lakja. Gazdagok. A lányuk, a Sárika, nagyon szép illatos kisasszony, negyedik polgárista. Az apja, a Braun úr, kereskedő. „Divatáru”, ezt írja az üzlete felett. Itt van az üzlete ebben az utcában, a piactérhez közel. Hátrafelé fésült, középen elválasztott, lesimitott, pomádés haja van. Hajadonfővel jár. Borotvált vastag nyaka vörös. Tiszta ing, vasalt nadrág, nyakkendő, tiszta fényes cipő. A pusztán senki sem volt ilyen finom úr. Még az intező úrnak is sáros volt a csizmája. A tanító úrnak sem volt pomádés a haja, ilyen vasalt a nadrágja. A házinéni csúnyán tud káromkodni, amikor Tadiját szidja. Dezsőnek van egy

igazi hegedúje, de csak két húr van rajta. A hegedű repedt, de azért tud rajta muzsikálni. Ezzel mennek majd húsvétot köszönteni. Róbert, a cimbalmos fia majd kontrázik. Janika majd viszi utánuk, amit összehegedülnek. Janikáék a pusztán sosem köszöntöttek muzsikával húsvétot. Szagos szappanos vizet öntöttek egy kétdecis üvegbe, fászlival lekötötték az üveg száját, néhány csepp szagos vizet szórtak a lányokra, asszonyokra. A kapott tojásokat, süteményt a sapkájukba rakták, a pénzt a zsebbe. A tarka tojások fehérjét megették, a sárgájával pedig labdázta-
tak a házvéginél.

Janika minden reggel papírba csomagolt zsíros kenyeret visz az iskolába. A többiek hétfőn majdnem mindig kalácsot, mákosat vagy diósat, Janikának is adnak egy harapást, de Janika hétfőn is zsíros kenyeret visz, mert nagyon ritkán sütnek kalácsot. Édesanya nagyon keveset kap a kötényvarrásért. Katica meg csak most tanul varrni. Itt nincsenek együtt az osztályok, mint a pusztán. De azért így is sokan vannak az osztályban. Szünetben a tanító bácsik és nénik le-föl sétálnak az oszlopos folyosón. A pusztán csak egy tanító bácsi volt. Hosszú ujjai voltak, szőrös keze. Ezt akkor vette észre Janika, amikor egyszer a tanító bácsi felemelte a térképénél, mert nem látta jól a térkép felső részén, északon, a betűket. Amikor ezt megmondta a tanító bácsinak, akkor az jószágon a hóna alá nyúlt, fölemelte. Milyen jó volt, meg szeretete volna csókolni a kezét. Ilyesmit érzett, amikor olyan hároméves lehetett, és felemelte az édesapja, Balázs András, a gépész. Sokat nevettek az órákon. Egyszer azt mondta a tanító bácsi, gondoljanak ki indulatszavakat, felkiáltó szavakat. Alki kigondolta, az nyújtsa a kezét. Matyi jelentkezett legelőször, aztán úri Pisti, aztán csönd. Egyszerre csak Mezei Marcsa, Mezei bácsi unokája, egy nagy melák, nem is jelentkezett, de nagyot kiáltott, hogy Jézus Mária. Ezen aztán úgy nevettek mindnyájan, még a tanító bácsi is, hogy alig tudtak lecsillapodni. Bicskein is jót nevettek egyszer: kijött a táblához számolni, kezében a micisapkájával. Amikor a tanító bácsi figyelmeztette, csodálkozva nézte a sapkát, nem tudta, hogy a kezében van. Egyszer Janika is pórul járt, de az még az első osztályban volt. Azt kérdezte a tanító bácsi, ki tudna olyan szót mondani, amelyikben van „é”; „fínyös”, vágta ki Janika. Gulyás Miska, egy álmos szemű, úgy csúfolták az iskolában, hogy köcsögfejű, kétszer is érdekeset csinált. Az egyik az volt, hogy meg kellett tanulniok a második osztályban egy verset, amelyben különféle állatok a maguk hangján beszélnek. Amikor a tanító bácsi felszólította, csak annyit tudott az egész versből, hogy „Kecske mondja mek-mek-mek, nem ugrálok én kendnek”. Néhány nap múlva megint felszólítja a tanító bácsi, akkor is csak ennyit tudott. Ez így ment néhányszor, de Miska hetek múlva sem jutott tovább. Jó idő telt el, amikor már ismétlésre volt feladva a vers, a tanító bácsi így kérdezte Miskát: No, Miska, hogy is megy az a mekmekek? Elég legyen má abbú a mekmekebű, mondja Miska. A tanító bácsi elsőnek kezdett nevetni, hahotázott az egész osztály. Ki mondta ezt neked, te Miska? Örzse nenám, motyogta Miska. Egyszer, ez már a tanév vége felé történt, meleg volt a teremben, már elmúlt dél, helyesírási gyakorlata volt a második osztálynak. Miska nem cihelődött óra végén haza a többiekkel: padra hajtott fejjel, tátott szájjal aludt. A tanító bácsi intett, hogy ne bántsuk, hagyjuk aludni. Másnap azt kérdezte a tanító bácsi, ki kente be cipőkenőccsel Miska arcát,

a szülők panaszra jöttek. Előbb kuncogás, aztán jóízű kacagás volt a válasz. Még Miska is nevetett.

Janikát itt Kulán az első padba ültette a tanító néni, mindjárt az első napon, mert özv. Balázs Andrásné megmondta a tanító néninek, hogy Janikának erőltetnie kell a szemét, ha nem az első padban ül. Beszédes Károly lett a párja, kisebb, mint Janika, fekete göndör hajjal, fekete körmökkel, piszkos fülekkel. Azt mondja, halász az apja. Itt az osztályban mindenki Balázs Jánosnak ismeri Janikát. A tanító néni is így szólítja, mert több János is van az osztályban. Otthon még Janika, de jobban szereti a Jánost. A pusztán mindenki Janikának szólította, otthon is, az iskolában is, meg mindenki. Itt nincs „ka”, senki nevénel sincs az a ka. Beszédes Károlyt sem szólítja senki Károlykának. Milyen furcsa is lenne. Hogyan is tűrte, hogy eddig Janikának szólítsák. Nos, el kell ismerni, itt Kulán azért többet tudnak a tanulók, mint a pusztai iskolában. János sokszor szégyenben marad, de a tanító néni jóságosan mosolyog, és azt mondja, majd te is megtanulod, János. Meg is tanulja, ne féljen a tanító néni.

De egyszer azért mégis többet tudott, mint a többiek. Hogyan szoktunk halat fogni, hogyan lehet halászni, erről beszélgetett velük a tanító néni. Ebben nem lehetett Beszédes Károlyval versenyezni, talán még a tanító néni sem tudta volna olyan jól megmagyarázni. De volt valami, amit Beszédes Károly sem mondott. Jánosnak hangosan vert a szíve, nekibátorodva jelentkezett, majd ő elmondja, hogyan fogtak ők halat Pékla-pusztán, a rizsföldeken. Amikor a rizs már érni kezd, mészelt Balázs János, a kulai elemi iskola harmadik osztályos tanulója, le kell csapolni a rizstáblákról a vizet. Ez úgy történik, hogy kinyitják a zsilipeket — a slajszot, ahogyan ott a pusztán mondják —, a víz folytani kezd a kanálisba, az iszap mindinkább láthatóvá lesz, de az ottrekedt halak is. — Ilyenkor aztán a pusztá apraja-nagyja kimegy a rizstáblákra, fenék nélküli feketekosarat visz magával; így nevezzük azt a kosarat, amelyet kukoricatörésnél használnak — mondotta mindinkább belepirulva Balázs János —, leborítjuk az iszapba, és a kosárban rekedt halakat a vállunkra erősített zsákba rakjuk. Az osztály szájátva hallgatta. Amikor befejezte, az osztályban „azannya”, „aztaherodessét” lehetett hallani. Ettől aztán megnőtt Balázs János tekintélye.

János azóta nem is volt a pusztán. Kulát azóta jól megismerte. Azt a hidat, amelyen átjöttek, magyar hídnak hívják, messzebb, Cservenka felé van a szerb híd, onnan még messzebb, de az már Kulán kívül esik, van a nagyhíd, Verbász felé is van egy nagyhíd. Nyáron arról a magasból fejest ugrálnak a merészek a kanálisba. Jánosnak sohasem volt annyi bátorsága. Örült, ha lubickolni tudott. A fordulónál jó ideig nem is mert fürödni. Megtudta, melyik a magyar falu, szerb falu, német falu, megtudta, hol a Magrízó magtár, ahol sötét, félelmes mély pincék vannak, erős vasráccsal. Olyasmit is beszéltek, hogy ott még mindig rabok sínylődnek. János sokszor bekukucskált a társaival, de rabokat nem látott. Volt a vásártéren, a katolikus temetőben, szerb temetőben, a református temetőben, a zsidó temetőben, a zöldkertben, a sárgakertben, és mindenhová eljutottak, azt szerette, ha minél messzebb mennek. Flóra apja, a primás, hol a zöldkertben, hol a sárgakertben muzsikált. János odakuporodott a közelükbe, és nézte, fáradhatatlanul nézte, inkább

nézte, mint hallgatta, hogyan muzsikálnak. Érdekes volt egy kopasz cimbalmos. Cimbalmozás közben elaludt. De amint véget ért a zene, felrezzent. János örült az ilyen nyári estéknek. Nyárig Katica — vagy ahogyan itt Kulán nevezték: Kató — kijárta már a tánciskolát. Édesanya kísérté kétszer hetente, de már az első este nem is egy legény kíséretében tértek haza, mert Katica nagyon szép lány volt. Ezt János nem is tudta, nem is látta, itt hallotta Kulán, és vasárnap délutánonként egyszerre több kiöltözött legényt is látott sétálni a házuk előtt, akik Katóra vártak.

A nyári hónapokban kisegítő munkásokat kerestek az új moziépület befejező munkálataihoz. Gyerekek is jelentkezhettek. János mindjárt jelentkezett, amint kimaradt az iskolából. Cserépadogatónak. Fölvették. Édesanya százszor is a lelkére kötötte, le ne csússzon a létráról. Nem volt könnyű munka. Első napokban minden porcikája fáj. Cserépadogatózás közben arról álmodozott, hogy majd ha a negyediket elvégezte, beiratkozik a polgáriba. Amióta édesanya úgy döntött, hogy mégsem adja kanásznak a fiát, János meg-megállt a polgári iskola rácsos kapuja előtt, eleinte tisztos távolságban, majd közelebb bátorkodott, az arcát is rászorította a forró rácsokra, s úgy nézte az iskolaudvar ápolt virágágyásait, örökzöld bokrait és fenyőit, mintha mesevilág kapuja előtt állna. János nagyon szegény gyerek. Se ház, se föld, se kert, se jószág, se pénzkereső apa, se támogatás, semmi, de semmi, csak édesanya agyondolgozott keze, elszánt akarata, János tanulási vágya. Édesanya megtartja, amit ígér. Új ruhát ígért Jánosnak az első húsvétra. Itt föltámadás is van, nem úgy, mint a pusztán, itt mindenkinek szép ruhája van. Neked is lesz, kislfiám, mondta, és homlokon csókolta, Jánost. Futotta még valamennyire az eladott disznókból, baromfiból, így hát olyan spriccelt mintás, drappos szövetet vett Jánosnak. Éjjeleket és nappalokat görnyedt a gép mellett a konyhában, és varrta a kötényeket a varroda részére, hogy meglegyen, ami kell húsvétra. Szombatra virradóra már János új ruháját varrta, hogy szombat délután, a föltámadás előtt odatehesse kivasalva a szék támlájára, hogy ne legyen az ő fia „utolsó” a körmenetben. Ekkor érezte át János először édesanyja hősies erejét. Gondokkal küzdő, hősies édesanya! Mindig körülötte vannak a gondok, de most ráhajolnak a varrógép kopott lapjára, ott keringenek a hajtókerék lepattogzott fényű karimáján, kibújnak a repedezett centiméter számaiból, az elszakadt cérnához tapadnak olyannyira, hogy édesanya alig tud befűzni, pedig már köténye csücskével megtörölgette az álmatlanságtól vörös szeméit. János nézte, figyelte édesanyát, látta a gondokat, amelyek visszatérő oszlopokban kígyóznak a spriccelt mintájú, drappos első hosszúnadrágon, édesanya agyondolgozott, repedezett ujjain. Ott látta magát a körmenetben, új ruhában, az ünnepi selyembe öltözött langyos tavaszi alkonyatban, édesanyát pedig nagyon ferdére taposott cipőben a körmenet élén, aranykoronával a fején, aranyszívvel sovány, beaszott keblében.